

HZ. PEYGAMBER (SAS)'İN KUR'AN'I TEFSİR ETME ŞEKİLLERİ

Doç. Dr. Hüseyin ÇELİK

Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
(Adıyaman Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi)
hcelikenes@hotmail.com

Öz

Bu makalenin konusu Hz. Peygamber'in Kur'an'ı tefsir etme şekilleridir. Kur'an'ın Hz. Peygambere nazil olması ve Kur'an'ı açıklamak için bizzat Allah tarafından görevlendirilmiş olması onun tefsirini önemli kılmaktadır. Hz. Peygamber Kur'an'ı farklı şekillerde tefsir etmiştir. Bazen bir âyeti komple açıklarken bazen de içerisinde bir kelimeyi açıklamıştır. Bazen söylediği bir şeyi âyetle delillendirirken bazen de fiilî olarak açıklamıştır. Bazen âyetlerdeki müphem (kapalı) ifadeleri açıklarken bazen de genel hüküm ifade eden âyetleri tahsis etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, sünnet, tefsir, müphem, hüküm

THE INTERPRETATIONS OF THE HOLLY QUR'AN OF THE PROPHET

Abstract

The aim of this paper is the interpretations of the Holly Qur'an of the Prophet. Both Qur'an was revealed to Prophet and, was also asked with to Prophet by the Allah, thus it's interpretation so important. Prophet Muhammad interpreted the Holly Qur'an in different ways. Sometimes, he explained the verse of the Qur'an completely, on the other hand he only explained a word in that. However, he based his words on the verses and also he explained them by his applications. Somewhere, he explained unclear statements in verses and somewhere he devoted common verdicts of verses.

Keywords: The Holly Qur'an, Sunnah, Nterpretationi, Unclear, Verdict/

A. Giriş

Allah ile kulları arasındaki iletişim dili olarak tarif edebileceğimiz vahiy, son peygamber Muhammed (sas)'e kadar devam etmiştir. Bu ilahî görevlendirme onunla son bulmuş ve bir daha peygamber gelmeyeceği bizzat Allah tarafından bildirilmiştir.

Allah (cc) görevlendiridiği bu peygamberlerden bazısına sahife bazısına da kitaplar vermiştir.¹ Bazılarına da kitabın yanında hikmet² verdiğiinden bahsetmiştir. Hz. Muhammed (sas)'e de hem kitap hem de hikmet verildiğinden ve bunları insanlara öğrettiğinden³ bahsedilmiştir. Allah (cc) Hz. Peygamber (sas)'e kitabı indirdikten sonra bunu insanlara

¹ A'lâ, 87/19; Bakara, 2/53; Âl-i İmran, 3/3

² Sâd, 38/20;

³ Bakara, 2/129; Cum'a, 62/2

açıklamasını⁴ ve tebliğ⁵ etmesini de istemiştir. Yani Hz. Peygamber (sas) sadece kendisine gelen emirleri insanlara ulaştırıran bir tebliğci değil aynı zamanda onları açıklamakla da görevli bir uyarıcıydı.⁶ Hz. Peygamber (sas)'ın bizzat Kur'an'ı açıklamakla görevlendirilmiş olması, O'nun tefsirine ayrı bir önem katmış ve daha da anlamlı hale getirmiştir. Kur'an ona nazil olmuş ve onu açıklayacak kişi olarak da kendisi tayin edilmişti. Yani tebliğ vazivesi ilahi olduğu gibi tebyin vazifesi de ilahiydi. Hz. Peygamber'in tebyin için bizzat Allah tarafından görevlendirilmiş olması onun tefsirine ilahi bir boyutta katmış oluyordu. Kur'an'ın doğru anlaşılması için Hz. Peygamber'in Kur'an'a yaklaşımını doğru anlamak gerekmektedir.

Biz bu çalışmamızda bir müfessir olarak Hz. Peygamber (sas)'i inceleyecip, onun Kur'an'ı tefsir etme şekillerini açıklamaya çalışacağız.

B. KUR'AN'DA PEYGAMBER (SAS)'E VERİLEN VAZİFELER

*“De ki: Ben ancak sizin gibi bir beşerim. (Şu kadar ki) bana yalnız Tanrınızın bir tek Tanrı olduğu vahyediliyor.”*⁷ Âyet-i kerimesi ile Hz. Peygamberin hem beşerî hem de Nebevî yönüne vurgu yapılmaktadır. O sahip olduğu bir takım özellikleri itibariyle bir beşer olmakla birlikte ilahî vahye muhatap olması cihetiyle de onlardan farklıdır. Kur'an, Pegamber (sas)'ın Nebevî yönüne sık sık vurgu apmakla birlikte O'nun vazifelerinden de şu şekillerde bahseder:

*“Seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik.”*⁸

*“Ey peygamber seni bir şahid, bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.”*⁹

Bu âyetlerde, Peygamber (sas)'ın gönderiliş gayesi ve vazifeleri zikredilirken; *“İnsanları karanlıklardan aydınlığa çıkarman için sana bir kitabı indirdik”*¹⁰ âyeti ile de bu vazifelerini kendisine indirilen kitap ile yapacağı belirtilmiştir.

*“Ey Peygamber sana indirilenleri tebliğ et.”*¹¹ Âyeti ile Peygamber (sas) kendisine nazil olan âyetleri tebliğ ile görevlendirilirken, *“İnsanlara kendilerine indirileni açıklaman için sana bu zikri indirdik.”*¹² âyeti ile de tebliğ edeceği âyetleri açıklaması istenmişti. Peygamber (sas) kendisine verilen bu görevi en iyi şekilde yerine getirmiş ve Allah'ın kendisine indirdiği vahiyleri insanlara tebliğ etmişti. O bir taraftan nazil olan vahiyleri kendi hayatında uygularken diğer taraftan da: *“Beni namaz kılarken nasıl görüyorsanız siz de öyle*

⁴ Nahal, 16/44, 64.

⁵ Maide, 5/67

⁶ Fetih, 48/8.

⁷ Kehf, 18/110.

⁸ Enbiya, 21/107

⁹ Fetih, 48/8.

¹⁰ İbrahim, 14/1.

¹¹ Maide, 5/67.

¹² Nahl, 16/44

kılınız”¹³, “*Hac menâsikinizi benden alınız.*”¹⁴ şeklinde buyurarak, insanların da uygulamasını istiyordu. Yani o nazil olan âyetleri hem sözlü hem de fiilî olarak açıklıyordu.

“*O ümmilere, içlerinden, kendilerine âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmet öğreten bir peygamber gönderdi.*”¹⁵, “*Rabbimiz! İçlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara âyetlerini okusun kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları kötülüklerden arındırsın.*”¹⁶ âyetlerinde ifade edildiği gibi Allah (cc) Peygamber (sas)’e hem “*kitab*”ı vermiş hem de onun yanında bir de “*Hikmet*”i vermişti. Buradaki hikmetin; verilen kitabın açıklaması ve tefsiri diyebileceğimiz “*Sünnet*” olduğunu söyleyebiliriz. Yine Peygamber (sas)’in öğrettikleri ile insanları maddi ve manevi pisliklerden temizlediği, onlara bilmediklerini öğrettiği ve rehberlik yaptığına dikkat çekilmiştir.

Hz. Muhammed (sas), bir peygamber olmakla birlikte bu peygamberliğinin gereği olarak; tebliğ, tebyin, tezkiye, tebşir ve tenzîr görevleri ile de görevlendirilmişti. Görevlendirilmiş olduğu bu vazifeleri ise kendisine verilen Kitap ve Hikmet (Sünnet) ile yerine getirmişti.

C. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE KUR’AN TEFSİRİ

Hz. Peygamber döneminde Tefsir’in iki önemli kaynağı vardı: Kur’an ve Sünnet. Hz. Peygamberin Kur’an’ı tefsir etmesini ayrı bir başlık altında inceleyeceğimiz için burada Kur’an’ın tefsir kaynağı olmasından kısaca bahsedeceğiz. “*(Bu) kitap, âyetleri hâkim ve habîr olan (Allah) tarafından (en kat’i bürhanlarla) desteklenmiş ve açıklanmıştır.*”¹⁷ âyetiyle de ifade edildiği gibi Kur’an’ın ilk müfessiri yine Kur’an’ın kendisiydi. Yani kendisine “*Kur’an’ın Kur’an’la Tefsiri*” dediğimiz bir metotla, bir âyet başka bir âyetle tefsir edilmişti. Bu metot her zaman geçerliliğini koruyan bir metot olmakla birlikte daha ziyade müfessirin ilmi derinliliği ile alakalı bir durumdur. Bu metotla ilgili olarak şu örnekleri zikredebiliriz:

1. Fatiha Suresi 5. âyetinde; اهدنا الصراط المستقيم “*Bizi sırat-ı müstakim (doğru yol)’a ilet*” şeklinde buyrulurken, sırat-ı müstakimin ne olduğu bir sonraki âyette; صراط الذين انعمت عليهم “*Allah’ın kendilerine nimet verdiği kimselerin yolu*” olduğu şeklinde açıklanmıştır. Allah’ın nimet verdiği kimselerin ise peygamberler, siddikler, şehitler ve sâlih kimseler olduğu Nisa Suresi 69. âyette şu şekilde açıklanmaktadır:

ومن يطع الله والرسول فالتك مع اللذين انعم الله عليهم من النبيين و الصدين و الشهداء و الصالحين

¹³ Buharî, Ezan: 18

¹⁴ Nesâî, *Menâsik*: 220; Hanbel, Ahmed, *Müsned*, III/318,366

¹⁵ Cum’a, 62/2.

¹⁶ Bakara, 2/129.

¹⁷ Hüd, 11/1

“Kim Allah’a ve peygamberine itaat ederse o kimse, Allah’ın kendilerine neimet verdiği peygamberler, siddikler, şehitler ve sâlih kimselerle beraberdir”¹⁸

2. Fatiha Suresi 4. Âyette, Allah için مالك يوم الدين “(O) din gününün sahibidir” şeklinde buyrulurken “din günü”nden maksadın ne olduğu İnfitâr Suresi 17-19. Âyetler de şöyle tefsir edilmiştir:

و ما ادراك ما يوم الدين. ثم ما ادراك يوم الدين. يوم لا تملك نفس لنفس شيئا والامر يومئذ لله

“Din gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin. Sonra din gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin. O gün hiçbir kimse başkası için bir şey yapamaz. O gün iş Allah’a kalmıştır.”¹⁹

3. Bakara Suresi 187. âyette oruç hakkında şöyle buyrulmaktadır:

و كلوا واشربوا حتى يتبين لكم الخيط الابيض من الخيط الاسود من الجر

“ sizce, fecr-i sadık olan beyaz iplik siyah iplikten seçilinceye kadar yiyin için”²⁰ şeklinde buyrulmuş ama siyah iplik ile beyaz iplikten maksadın; gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığı olduğu من الفجر kelimesi ile açıklanmıştır.

Sehl ibn Sa’d’dan gelen bir rivâyete göre; bu âyet ilk önce: “beyaz iplik siyah iplikten seçilinceye kadar yiyin için.” şeklinde nazil olmuş, من الجر kısmı nazil olmamıştı. Oruç tutmak isteyen kimseler, ayaklarından birine siyah diğerine de beyaz iplik bağlıyor ve bunları birbirinden ayırt edinceye kadar yemeye içmeye devam ediyorlardı. Sonra من الفجر “mine’l-fecr” kısmı nazil olunca “siyah iplik”ten maksadın “gecenin karanlığı”, “beyaz iplik”ten maksadın ise “gündüzün aydınlığı” olduğunu anlaşıldı.²¹

4. Âl-i İmran 97. Âyette, yeryüzündeki ilk ev olan Kabe’den bahsederken:

فيه آيات بينات و مقام ابراهيم “Orada apaçık deliller vardır. Makam-ı İbrahim vardır.”²²

buyrulmuştur. Oradaki apaçık âyetlerden maksadın Makam-ı İbrahim olduğu hemen aynı âyet içerisinde açıklanmıştır.

5. Mearic Suresi 19. Âyette insanın yaratılışından bahsederken:

هلوعا انسان خلق هلوعا ان الانسان خلق هلوعا “helu” olarak yaratıldığına vurgu yapılmıştır. Ama bu هلوعا kelimesinden maksadın ne olduğu sonraki âyetlerde; اذا مسه الشر جزوعا و اذا مسه الخير

¹⁸ Nisâ, 4/69

¹⁹ İnfitâr, 82/17-19

²⁰ Bakara, 2/187

²¹ Buharî, *Kitabu’t-Tefsîr*: 30; Müslim, *Kitabu’s-Siyâm*:1091

²² Âl-i İmrân, 3/97

منوعاً: “kendisine şer dokunduğu zaman sızlanır, hayır dokunduğu zaman çok cimri kesilir”²³ şeklinde açıklanmıştır.

Bu örnekleri incelediğimiz de; “Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri”nin bizzat Kur'an tarafından kullanılan bir metot olduğunu söyleyebiliriz. Kur'an, bir âyette kapalı olan bir ifadeyi bazen aynı âyet içerisinde açıklayabildiği gibi bazen de bir sonraki âyette veya farklı sureler içerisinde yer alan âyetlerle açıklamıştır.

Bu konuyla ilgili örnekleri çoğaltmak mümkünken bu kadarı ile iktifa ederek asıl konumuz olan “Peygamber (sas)'in Kur'an'ı Tefsir Etme Şekilleri”ne geçebiliriz.

D. PEYGAMBER (SAS)'İN KUR'AN'I TEFSİR ETME ŞEKİLLERİ

Kur'an'ın ilk müfessiri Peygamber (sas) olmakla birlikte O'na atfedilen müstakil bir tefsir kitabı yoktur. Fakat Hz. Peygamber'in Kur'an tefsirine ait fiilî ve kavli sünnetleri bugüne kadar sağlam yollarla gelmiştir. Tefsir ilmi, ilim olarak Hadis ilminden sonra tedvin edildiği için Hz. Peygamber'in Kur'an'ın tefsirine ait rivâyetleri Hadis ilmi içerisinde “Kitabu't-Tefsîr”, “Kitabu't-Tefâsir” veya “Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an” başlıkları altında yer almıştır. Peygamber (sas) Kur'an'ı tefsir etmedeki metodunu incelemek için de Hadis kaynaklarından yararlanmak gerekmektedir. Hz. Peygamberin Kur'an'ı tefsir ederken tek bir şekil değil de birinden farklı değişik metotlar kullandığını görmekteyiz. Bunları şu başlıklar altında değerlendirebiliriz:

1. Esbâbu'n- Nüzûl - Tefsir ilişkisi
2. Kura'an'daki luğavi hususları açıklaması
3. Kur'an'ın umumunu tahsis etmesi
4. Kur'an'ın mutlâkını sınırlandırması
5. Kur'an'ın mücmelini açıklaması
6. Kur'an'ın müphemini beyan etmesi
7. Hz. Peygamberin Kur'an'la İstidlali

1. Esbâbu'n- Nüzûl - Tefsir ilişkisi

“Sebeb” kelimesinin çoğulu olan “esbâb” ile “nezele” fiilinin masdarı olan “nuzûl” kelimesinden meydana gelen “esbâbu'n-nüzûl”; Hz. Peygamberin risaleti döneminde vuku bulan ve Kur'an'ın bir veya bir kaç âyetinin yahut bir sûresinin inmesine yol açan olay, durum ya da herhangi bir şey hakkında Resulullah'a sorulan soru.²⁴ demektir.

²³ Meâric, 70/20-21

²⁴ Demirci, Muhsin, *Tefsir Usûlü*, s. 230

Bir âyetin inmesine sebep olan bir olay veya duruma olarak tanımladığımız “*Esbâbu'n-Nüzûl*” ilmi Kur'an'ın doğru anlaşılmasına en önemli katkıyı sağlayan “*Kur'an İlimleri*”nden biridir. Esbâbu'n-nuzûl denince de ilk akla gelen Hz. Peygamber ve sahâbelerdir.

Sahabe bir problem veya farklı bir durumla karşılaştıklarında hemen Hz. Peygamber'e müracaat ediyor ve ondan gerekli cevabı alıyorlardı. Hz. Peygamber'de kendisine böyle bir soru yönetildiğinde hemen cevap vermiyor, bir vahiy bekliyor ve gelen vahye göre hareket ediyordu. Bu şekilde inen âyetlerin arka planı bilindiği için bu âyetlerin anlaşılmasında bir problem olmuyordu.

Esbâbu'n-nüzûl ile sünnet arasında sıkı bir ilişki olduğundan dolayı esbabu'n-nüzûl konusunu da Hz. Peygamber'in Kur'an'ı tefsir etme metotları içerisinde değerlendirmeyi uygun gördük. Bu konuyla ilgili olarak şu örnekleri zikredebiliriz:

1. Hicretten sonra Peygamber (sas) 16 veya 17 ay Mescid-i Aksâ'ya doğru namaz kıldı. Daha sonra kible Mescid-i Haram'a çevrildi. Bunun üzerine sahabe, Mescid-i Aksâ'ya doğru namaz kılmış ama daha önceden vefat etmiş olan müslümanların ibadetlerinin durumunun ne olacağını Hz. Peygamber'e sordular. Bunun üzerine “*Allah sizlerin imanını zayi edecek değildir.*”²⁵ âyeti nazil oldu.²⁶

“Hz. Peygamberin Allah tarafından getirdiği kesin olarak bilinen ve zarûret-i dîniyye denilen İslâmî esasların, hükümlerin ve haberlerin doğru ve gerçek olduğuna tereddütsüz inanmak.”²⁷ anlamına gelen “*iman*” kavramı, bu âyette “*amel*” anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunu da âyetin inmesine sebep olan sahabelerin sorusundan çıkarmaktayız. Allah'ın, kible değişmeden önce Mescid-i Aksâ'ya doğru kılınan namazları da zayi etmeyip, onların karşılığını vereceği anlaşılmaktadır.

2. “*Şüphe yok ki Safa ile Merve Allah'ın şeâirindedir. İşte kim o «Beyt» i (Kâ'beyi) hac veya Umre (kastı) ile ziyaret ederse bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine bir beis yoktur.*”²⁸ âyetinden hareketle, Urve, Hac veya Umre yaparken Safa ve Merve tepelerini tavaf etmemenin bir sakıncasının olmayacağını Hz. Aişe'ye söyleyince, Aişe (r.ah) ona şöyle der: “Eğer senin dediğin gibi olsaydı âyette; *بهما أن يطوف* (onları tavaf etmeniz de) değil de *أن لا يطوف بهما* (onları tavaf etmemenizde) şeklinde olması gerekirdi. Âyet, Safa ve Merve tepelerini tavaf etmenin cahiliye döneminden kalma bir adet olduğunu söyleyen ve öyle gören Ensar hakkında nazil oldu.”²⁹

²⁵ Bakara, 2/143

²⁶ Buharî, *Kitabu't-Tefsîr*: 14; Tirmizi, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*:4044

²⁷ Gölcük, Şerafettin – Toprak, Süleyman, *Kelam*, Tekin Kitabevi, Konya 2010, s. 110.

²⁸ Bakara, 2/158

²⁹ Buharî, *Kitabu't-Tefsîr*: 23

Cahilye döneminde Safa ve Merve tepelerinde putlar bulunur, insanlar bu iki tepe arasında say yaparlarken bunları da tavaf etmiş olurlardı. İslam geldikten sonra bazı Müslümanlar, müşriklerin yaptıkları bu yanlıştan dolayı Safa ve Merve tepelerini tavaf etmekten çekinmişlerdi. Âyet onların bu çekincelerini gidermek için inmişti.

Âyet, sebab-i nüzulü bilinmeden yanlış anlaşılmaya müsaitken, hangi olay üzerine indiği bilindiğinde bu yanlış anlama ortadan kalkmaktadır.

3. “İman edip doğru ve yararlı işler yapanlar, Allah'tan sakınıp iman ettikleri, arkasından yine Allah'tan sakınıp mü'minliklerini devam ettirdikleri ve sonra yine Allah'tan sakınıp iyilik yaptıkları takdirde tattıkları haram yiyecek ve içeceklerden dolayı sorumlu tutulmazlar.”³⁰ âyetinden, içkinin iman edenlere haram olmadığı gibi bir anlam çıkarılabilmektedir. Eğer bir mümin takva sahibi olur, iman eder ve salih amel işlemeye devam ederse ona tatmış olduğu içkiden dolayı bir günah olmayacağı ifade edilmektedir. Veya âyetin zahirinden böyle anlaşılmalıdır. Oysaki Kur'an içkiyi müminlere kesin olarak yasaklamıştır. Âyetin iniş sebebine baktığımız da durumun çok farklı olduğunu görebiliriz. Şöyle ki; içkinin haramlığı hakkında âyet nazil olunca sahabeden bazıları: “Peki önceden, karınlarında içki ile ölen veya öldürülen kardeşlerimiz vardı. Onların hali ne olacak?” şeklinde sormaları üzerine bu âyet nazil olmuştu.³¹

Âyet, nazil olduğu andan sonraki zamandan değil, nazil olmadan önceki zamandan bahsetmektedir. Yani daha önceden iman etmiş olduğu halde içkiyi terk etmeyen ve bu şekilde ölen müminler için bir günah olmadığından bahsedilmektedir.

Zikretmiş olduğumuz örneklerden de anlaşılacağı gibi âyetlerin sebe-i nüzulünü bilmek onların doğru anlaşılmasına çok büyük katkı sağlamaktadır. Hz. Peygambere sorulan bir takım sorulardan sonra nazil olan âyetler, bağlamından koparılarak anlaşılmaya çalışıldığında bir takım sıkıntılara ve yanlış anlaşılmalara sebep olabilmektedir.

2. Kura'an'daki luğavî hususları açıklaması

Peygamber (sas), bazen âyetlerde geçen bir kelimenin ne anlama geldiğini ifade ettiği gibi bazen de birden fazla anlamı olan kelimeleri, o anlamlardan birine tahsis etmiştir. Bununla ilgili olarak şu örnekleri zikredebiliriz:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأَنْثَىٰ بِالْأَنْثَىٰ ۚ فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبِعْ بِالْمَعْرُوفِ ۚ وَأَدَاءُ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ۚ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ مِّنْ عَتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ

³⁰ Mâide, 5/93

³¹ Buharî, *Kitabu't-Tefsîr*:118

“Ey İnananlar! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı: Hür ile hür insan, köle ile köle ve kadın ile kadın. Öldüren, ölenin kardeşi tarafından bağışlanmışsa, kendisine örfe uymak ve bağışlayana güzellikle diyet ödemek gerekir. Bu, Rabbiniz'den bir hafifletme ve rahmettir. Bundan sonra tecavüzde bulunana elem verici azab vardır.”³²

Hz. Peygamber, âyetteki **العفو** kelimesini; “kasıtlı öldürmelerde diyet kabul etmek” şeklinde tefsir etmiştir.³³

2. Enfal Suresi 59. âyette düşmana karşı; **وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِّن قُوَّةٍ** “onlara gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın.” Şeklinde buyrulurken Hz. Peygamber buradaki “Kuvvet”den maksadın “(ok) atmak” olduğunu ifade etmiştir.³⁴

3. Tevbe Suresi 2. Âyette **وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ** “Allah ve Peygamberinden Hacc-ı Ekber gününde insanlara bir bildiridir.” Hz. Ali, bu âyetteki “el-haccu'l ekber”in ne olduğunu Peygamber (sas)’e sorduğunu ve onun da “يوم النحر (kurbanların kesildiği gün)” şeklinde cevap verdiğini zikreder.³⁵

4. Yunus Suresi 64. Âyet-i kerimesinde müminler hakkında şöyle buyrulmaktadır: **لَهُمْ** “Onlara dünya da ve ahirette müjdeler vardır.”

Ebu'd-Derdâ, “dünyadaki müjdeler”den maksadın ne olduğunu Hz. Peygambere sorduğunu, Peygamber (sas)’in de: “Müslümanın gördüğü salih rüyadır.”³⁶ şeklinde buyurduğunu zikreder.

Peygamber (sas) bu âyetteki **الْبَشَرَى** kelimesini **الرؤيا الصالحة** şeklinde tefsir etmiştir.

5. İbni Abbas, bir grup yahudinin Hz. Peygambere gelerek **الرعد** in ne olduğunu sorduklarını Peygamber (sas)in ise: “O bulutlardan sorumlu melektir.”³⁷ şeklinde cevap verdiğini rivâyet eder.

6. Peygamber (sas), **وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ** “Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yediyi ve yüce Kur'an'ı verdik.”³⁸ Âyet-i kerimesindeki “السبع المثاني”yi Fatıha suresi olarak tefsir etmiştir.³⁹

7. **وَأَعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ** “Yakîn sana gelinceye kadar Rabbine ibadet et”⁴⁰ buyrulurken, buradaki “yakîn” in ölüm olduğu Hz. Peygamber tarafından ifade edilmiştir.⁴¹

³² Bakara, 2/178

³³ Buharî, *Kitabu't-Tefsîr*: 25

³⁴ Tirmizî, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*: 5078.

³⁵ Tirmizî, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*: 5080

³⁶ Tirmizî, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*: 5104

³⁷ Tirmizî, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*: 5121.

³⁸ Hicr, 15/87

³⁹ Tirmizî, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*: 5131.

8. *“Gecenin bir kısmında da uyanıb, sırf sana mahsus fazla (bir ibâdet) olmak üzere onunla (Kur'an ile) gece namazı kıl. Ümîd edebilirsin, Rabbin seni bir makaam-ı mahmuda gönderecektir.”*⁴² Hz. Peygamber (sas)'e bu âyette zikredilen **makam-ı mahmud**'un ne olduğu sorulduğunda: “O şefaattir.” buyurarak⁴³ makam-ı mahmud'u şefaata olarak tefsir etmiştir.

9. Kıyamette kafirlerin azaplarından bahsedilirken: *إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهْمُ* *“Biz, zalimlere öyle bir cehennem hazırladık ki, onun duvarları kendilerini çepre çevre kuşatmıştır. (Susuzluktan) imdat dileyecek olsalar imdatlarına, erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su ile cevap verilir.”*⁴⁴ Peygamber (sas) âyette geçen *كالمهل* kelimesini *قال كعكر الزيت فإذا قربه إلى وجهه سقطت فروة وجهه* *“Yaklaştırıldığında yüzün derisinin içine düşeceği zeytin yağı tortusu gibidir.”* şeklinde tefsir etmiştir.⁴⁵

10. Fetih Suresinde müminler hakkında şöyle buyrulmaktadır: *فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ* *“Allah Resulünün ve mü'minlerin üzerine sekînetini indirdi ve onlara kelime-i tekvâyı ilzam buyurdu.”*⁴⁶ Peygamber (sas), bu âyette geçen *“kelimetü't-takva”* dan maksadın *لا إله إلا الله* olduğunu ifade etmiştir.⁴⁷

11. *“Sana kevseri verdik.”*⁴⁸ Âyetindeki **“kevser”**den maksadın cennette bir nehir olduğu Hz. Peygamber tarafından açıklanmıştır.⁴⁹

Yukarı da zikretmiş olduğumuz örneklerde de anlaşılacağı gibi Peygamber (sas) âyetlerde kapalı olan bazı kelimeleri açıklamıştır.

3. Kur'an'ın Umumunu Tahsis Etmesi

Sözlükte “bir kimseyi diğerlerinden üstün tutup tercih etme, hususileştirme ve özelleştirme” anlamına gelen tahsîs, terim olarak umum ifade eden bir lafzın, bu genel anlamından çıkarılıp kapsamına giren bazı fertlerine hasredilmesini ifade eder.⁵⁰

⁴⁰ Hicr, 15/99

⁴¹ Buharî, *Kıtabu't-Tefsîr*: 196

⁴² İsrâ, 17/79

⁴³ Tirmizi, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*: 5145.

⁴⁴ Kehf, 18/29.

⁴⁵ Tirmizi, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*: 3378.

⁴⁶ Fetih, 48/26

⁴⁷ Tirmizi, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*: 3318.

⁴⁸ Kevser, 108/1

⁴⁹ Tirmizi, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*: 3417.

⁵⁰ Karagöz, İsmail, *a.g.e.*, s. 629.

Kur'an'da bazı hükümler umum olarak zikredilirken bunlar sünnet ile tahsis edilmiştir. Bununla ilgili olarak şu örnekleri zikredebiliriz:

1. Kuran sıratı müstakim dışında olan herkesin “*dallîn*” (*sapıtan*) ve “*mağdûbi aleyhim*” (kendilerine gazap edilenler) olduklarını belirtirken; Hz. Peygamber (sas) ise; “*Kendilerine gazap edilen kimseler*”in Yahudiler, “*Sapıtan, dalalette olan*” kimselerin ise Hıristiyanlar olduğunu belirtmiştir.⁵¹

2.Kuran; *“Üzerine Allah'ın adı anılmayan (hayvan)lardan yemeyin. Çünkü bu şekilde davranış fasıklıktır.”*⁵² Âyeti ile besmelesiz kesilen veya kesilme yolu ile olmayan ölen hayvanların etinin haram olduğunu mutlak olarak belirtilmiştir. Fakat Peygamber (sas): “*Denizin suyu temizleyici, ölüsü ise helaldir*”⁵³ buyurarak balığı ve balık türü deniz canlılarının kesilmeden yenilebileceği hükmünü getirmiştir.

3. “*Size (kesilmeksizin) ölen (hayvan) ve kan haram kılındı*”⁵⁴ âyeti ile kesilmeksizin ölen bütün hayvanların etinin ve kanların haram kılındığı belirtilmektedir. Peygamber (sas) ise: “*Bizim için iki ölü ve iki kan helal kılındı. Ölüler: çekirge ve balık, kanlarda karaciğer ve dalaktır.*”⁵⁵ buyurarak bu âyetin hükmünü tahsis etmiştir.

4. Kur'an müminlerin hallerini anlatırken *الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ* “*İman edip de îmanlarına bir zulüm bulaştırmayanlara gelince, işte onlar güven içinde olup, doğru yol üzerindedirler.*”⁵⁶ Şeklinde “*zulüm*” umum olarak zikredilirken, Peygamber (sa) buradaki zulmün; *وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ* “*Lokman oğluna öğüt vererek: ‘Ey Yavrucuğum Allah'a şirk koşma. Şüphesiz şirk, büyük bir günahdır.*”⁵⁷ Âyetinde ifade edilen **şirk** olduğunu belirtmiştir.⁵⁸

4. Kur'an'ın mutlakını sınırlaması

Mutlak sözcüğü lügatte; somut olsun soyut olsun hiçbir kaydın ve bağın bulunmaması veya sıfat, şart, zaman, sayı vb. lafzî kayıtlar olmadan birşeyin sadece ismiyle zikredilmesi olarak tanımlanmaktadır.⁵⁹

⁵¹ Tirmizi, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*: 4029, 4030

⁵² En'am, 6/121

⁵³ Ebû Davud, *Tahâre*: 41

⁵⁴ Mâide, 5/3

⁵⁵ İbn Mâce, *Sayd*: 9; *At'ime*: 31

⁵⁶ En'am, 6/82

⁵⁷ Lokman, 31/13

⁵⁸ Buhari, *Kitabu't-Tefsir*: 126; Tirmizi, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*: 5062.

⁵⁹ Şahin, Osman, “*İslam Hukuk Metodolojisinde Mutlak ve Mukayyet*”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 26, 2015, s. 12.

Istılahta ise; teklik, çokluk veya herhangi bir sıfat, hal, gaye veya şartla kayıtlı olduğuna dair delil ulunmayan lafız demektir.⁶⁰

“cins ismin delâlet ettiği fertlerin belirsiz bir kısmına, lafzî bir kayıt ile kapsamı daraltılmadan delâlet eden lafız” olarak da tanımlanmıştır.⁶¹

Kur'an'ın hüküm koyma metotlarından birisi de, genel ifadeler kullanmasıdır. “yapın”, “yapmayın”, “Allah şunları helal kıldı” veya “haram kıldı” şeklinde umum ifadeler kullanır. Aslında bu tür umum ifadeler her zaman mutlak anlam ifade etmeye bilir. Sünnetin Kur'an'ı tefsir şekillerinden birisi de, Kur'an'da mutlak olarak zikredilen bu tür hükümleri sınırlandırmasıdır. Bununla ilgili olarak şu örnekleri zikredebiliriz:

1. Namazın şartlarından birisi de kıraattır. Bununla ilgili olarak: “(namazda) Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun”⁶² şeklinde hüküm umum olarak ifade edilmiştir. Bu âyette, namaz kılan kişiye kıraât konusunda serbestlik tanınırken, Peygamber (sas): “Fatıha'yı okumayanın namazı yoktur.”⁶³ Buyurarak mutlak şekilde Fatıha'nın okunmasını şart koşmuştur. Mutlak ifade kayıtlandırılmıştır.

2. “Allah faizi haram ticareti helal kıldı” âyeti ile ticaretin her türlüşünün helal kılındığı ifade edilmektedir. Mutlak anlamda faiz haram, ticaret helal kılınırken Peygamber (sas) haram olan şeylerin ticaretinin de haram olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı aslında haram olan domuz eti⁶⁴ ve içki⁶⁵ gibi asılları haram olan şeylerin ticareti de haram kılınmıştır.

3. Nisa Suresi'nde evlenilmesi haram olan kadınlar hakkında şöyle buyrulmaktadır: “Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kızkardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla (nikâhlanıp da) henüz birleşmemişseniz kızlarınızı almanızda size bir mahzur yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”⁶⁶

“Evli kadınlarla evlenmeniz de haram kılındı. Maliki bulunduğunuz cariyeler müstesna, bunlar, Allah'ın üzerinize farz kıldığı hükümlerdir. Bunlardan başkasını, zinadan kaçınıp, iffetli olarak, mallarınızla istemeniz size helal kılındı. Onlardan faydalandığınıza mukabil, kararlaştırılmış olan mehirlerini verin; kararlaştırılardan başka, karşılıklı hoşnud olduğunuz hususda size bir sorumluluk yoktur. Allah Bilen'dir, Hakim'di”⁶⁷

⁶⁰ Karagöz, İsmail Hakkı, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010, s. 476.

⁶¹ Şahin, Osman, a.g.m., s. 15.

⁶² Müzzemmil, 73/20.

⁶³ Buharî, *Kitab-u Sıfatı's-Salâh*: 13.

⁶⁴ Buharî, *Kitabu'l-Buyu'*: 102

⁶⁵ Buharî, *Kitabu't-Tefsîr*: 51.

⁶⁶ Nisâ, 4/23

⁶⁷ Nisâ, 4/24

Bu iki âyette nikahlanılması haram olan kadınlar zikredildikten sonra: “*bunların dışındakiler size helal kılındı*” şeklinde buyrularak, yukarıda zikredilen kadınların dışındaki diğer kadınlarla evliliğin olabileceği mutlak olarak zikredilmiştir. Âyette bir kadının halası veya teyzesi üzerine nikahlanamayacağı zikredilmemiştir. Ayetin mutlak ifadesinden de onlarla evlenilebileceği anlaşılabilirken, Peygamber (sas). “Kadın teyzesi ve halası üzerine nikahlanmaz”⁶⁸ buyurarak, “*bunların dışındakiler size helal kılındı*” ayetindeki mutlak ifadeyi sınırlandırmıştır. Kadının halası ve teyzesi üzerine nikahlanmasının da haramlığı sünnetle belirtilmiştir.

4. Kuran: “*Hırsızlık yapan kadın ve erkeğin ellerini yaptıklarına karşılık olarak kesin*” şeklinde hırsızlığın cezasının el kesmek olduğunu belirlemiştir. Bu âyette hiç bir şart koşulmadan mutlak manada ve miktarına da bakılmadan her hırsızlık hadisesinde ellerin kesileceği ifade edilirken, Sünnet bunu kayıt altına almıştır. Her çalınan mal için değil de onun için miktar şartını getirmiş.⁶⁹

5. Kur’an’ın mücmelini açıklaması

Sözü söyleyenin bir açıklaması olmadan ne anlama geldiği bilinmeyen kapalı lafızlardır.⁷⁰ Beyan edici bir unsur olmadan, anlaşılman hükümlerdir. Mücmel olan ifadeleri açıklayan şeylerde mübeyyin denir.

Kur’an’da hükümler bağlamında en geniş yer tutan konulardan biri de mücmel âyetlerdir. Namaz, oruc, hac ve zekat gibi teklifi hükümler içeren konuların çoğunluğu Kur’an’da mücmel olarak zikredilmiştir. Bu mücmel hükümler bazen başka bir ayetle tebyin edilse de genel olarak Peygamber (sas) tarafından açıklanmışlardır. “*Sana zikri indirdik ki, insanlara indirilen şeyleri açıklaman için*”⁷¹ âyeti kerimesinin gereği olarak Peygamber (sas)’e Kur’an’da var olan bir çok mücmel konuları açıklamıştır.

Ağırlığını ibadetlerin oluşturduğu bu konuları ibadetler bağlamında değerlendireceğiz.

a. Abdest

Namaz ibadetinin esası olan abdest hakkında şöyle buyrulmuştur: “*Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı mesh edip, topuklara kadar ayaklarınızı da (yıkayın). Eğer cünüp oldunuz ise, boy abdesti alın. Hasta yahut yolculuk halinde bulunursanız, yahut biriniz tuvaletten gelirse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız (cinsî birleşme yapmışsanız) ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve (dirseklere kadar) ellerinizi*

⁶⁸ Buharî, *Kitabu’n-Nikâh*: 28; Ebu Davud, *Kitabu’n-Nikâh*: 13 (2065)

⁶⁹ Buharî, *Kitabu’l-Hudûd*: 6407, 6409; Müslim, *Kitabu’l-Hudûd*:1684

⁷⁰ Karagöz, İsmail, *a.g.e.*, s. 480.

⁷¹ Nahl, 16/44

onunla mesh edin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi tertemiz kılmak ve size (ihسان ettiği) nimetini tamamlamak ister; umulur ki şükredersiniz.”⁷²

Âyette abdest alırken yıkanılması gereken yerler zikredilirken, Sünnet bunların adedini,⁷³ ağza ve buruna su verme,⁷⁴ abdesti bozan şeyler,⁷⁵ mesh üzerine mesh etme⁷⁶ gibi konuları da açıklamıştır.

Cünüplük halinde gusül emredilmiş ama nasıl yapılacağı âyetle değil Sünnetle belirtilmiştir.⁷⁷ Yine teyemmümde belirli organların mesh edilmesi emredilmiş ama tarifi yapılmamıştır. Nasıl yapılacağını Hz. Peygamber açıklamıştır.⁷⁸

Ammâr, Hz. Peygamberin kendisini bir hacet için bir yere gönderdiğini, orada cünüp olduğunu ama su bulamadığı için de teyemmüm yapmak niyetiyle toprakta bir hayvan gibi debelendiğini, durumun Hz. Peygamber'e iletilmesi üzerine onun teyemmümün nasıl yapılacağını bizzat yaparak tarif ettiği rivâyet eder.⁷⁹

b. Namaz

Namaz ibadeti Kur'an'da çok değişik yerlerde zikredilmiştir. Bu âyetler namazın yerine getiriliş şekllinden daha ziyade teşvik dici niteliktedir. Namazın kılınış şekli,⁸⁰ Fatihâ'sız namazın olmayacağı,⁸¹ oturuşlarda okunacak dualar,⁸² secdenin hangi azalar üzerine yapılacağı,⁸³ tadil-i erkân,⁸⁴ ezan,⁸⁵ kamet,⁸⁶ cemaatle namazın şekli,⁸⁷ imama ittiba,⁸⁸ imama geç yetişen kimsenin namazını nasıl tamamlayacağı,⁸⁹ sehiv secdesi ve yapılış şekli⁹⁰ gibi konular hadislerle açıklanmıştır.

Cuma namazı ile ilgili olarak Kuan'da: “Cuma için ezan okunduğu zaman camiye koşun” derken, hutbe,⁹¹ hutbenin veriliş şekli⁹² ve cumanın kaç rekat olduğu⁹³ gibi konular hadislerle açıklanmıştır.

⁷² Mâide, 5/6

⁷³ Buharî, *Kitabu'l-Vudûi*:27.

⁷⁴ Buharî, *Kitabu'l-Vudûi*:27

⁷⁵ Buharî, *Kitabu'l-Vudûi*:32.

⁷⁶ Buharî, *Kitabu'l-Vudûi*:34.

⁷⁷ Buharî, *Kitabu'l-Gusl*: 1, 4.

⁷⁸ Buharî, *Kitabu'l-Teyemmüm*: 3; 4

⁷⁹ Buharî, *Kitabu'l-Teyemmüm*:7.

⁸⁰ Buharî, *Kitab-u Sıfati's-Salâh*: 3

⁸¹ Buharî, *Kitab-u Sıfati's-Salâh*:13.

⁸² Buharî, *Kitab-u Sıfati's-Salâh*: 66.

⁸³ Buharî, *Kitab-u Sıfati's-Salâh*:49.

⁸⁴ Buharî, *Kitab-u Sıfati's-Salâh*:13, 39; 61.

⁸⁵ Buharî, *Kitabu'l-Ezân*:2, 5, 18

⁸⁶ Buharî, *Kitabu'l-Ezân*: 2, 18.

⁸⁷ Buharî, *Kitab-u Sıfati's-Salâh*: 1.

⁸⁸ Buharî, *Kitab-u Sıfati's-Salâh*:44.

⁸⁹ Buharî, *Kitabu'l-Ezân*:21.

⁹⁰ Buharî, *Ebvâbu's-Sehv*: 1,3.

⁹¹ Buharî, *Kitabu'l-Cumati*:24.

⁹² Buharî, *Kitabu'l-Cumati*:25.

⁹³ Buharî, *Kitabu'l-Cumati*:37.

Cenaze namazının farzîyetini ifade eden açık bir âyet bulunmamasına rağmen, cenazenin yıkanması,⁹⁴ kefenlenmesi,⁹⁵ cenazenin üzerine namaz kılınması gerektiği,⁹⁶ bunun kılınmış şeklini⁹⁷ ve farzîyetini, cenaze üzerine duaların okunması⁹⁸ gibi değişik konuları hadisler açıklamaktadır.

Bayram namazının kılınmış şekli, hutbenin namazdan önce olması,⁹⁹ bayram namazının iki rekat olduğu,¹⁰⁰ teşrik tekbirleri¹⁰¹ gibi konular da hadislerle açıklanmıştır.

c. Oruc

Oruçla ilgili olarak Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: *“Ey iman edenler! Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz.”*¹⁰²

Ramazan ayının sübutu,¹⁰³ hangi günler oruç tutulmayacağı,¹⁰⁴ orucu bozan ve bozmayan şeyler,¹⁰⁵ sahur¹⁰⁶, visal orucu,¹⁰⁷ orucu kasten bozan kimselere gereken cezalar¹⁰⁸ gibi konular hadislerle açıklanmıştır.

d. Zekat

Kur'an zekatın verilmesi gerkiğinden ve kimlere verilebileceğinden bahsetmekle birlikte büyük ve küçük baş hayvanların ne kadarından zekât verileceği,¹⁰⁹ hurma,¹¹⁰ toprak mahsullerinin zekat oranları,¹¹¹ madenlerin zekatı,¹¹² kişinin bineğinin zekata tabi olmayacağı¹¹³ gibi konular hadislerle açıklanmıştır.

d. Hac

Hac konusu da Kur'an'da değişik şekillerde zikredilmesine rağmen telbiye¹¹⁴, Arafatta vakfe,¹¹⁵ Müzdelife vakfesi,¹¹⁶ haccın yasakları,¹¹⁷ şeytan taşlama,¹¹⁸ kurban

⁹⁴ Buharî, *Kitabu'l-Cenâiz*:7.

⁹⁵ Buharî, *Kitabu'l-Cenâiz*:7.

⁹⁶ Buharî, *Kitabu'l-Cenâiz*: 5.

⁹⁷ Buharî, *Kitabu'l-Cenâiz*:4.

⁹⁸ Buharî, *Kitabu'l-Cenâiz*:22.

⁹⁹ Buharî, *Kitabu'l-İdeyn*:6, 7.

¹⁰⁰ Buharî, *Kitabu'l-İdeyn*:8.

¹⁰¹ Buharî, *Kitabu'l-İdeyn*:10.

¹⁰² Bakara, 2/183

¹⁰³ Müslim, *Kitabu's-Sıyam*:1080

¹⁰⁴ Müslim, *Kitabu's-Sıyâm*:1140

¹⁰⁵ Müslim, *Kitabu's-Sıyâm*:1106, 1109, 1155

¹⁰⁶ Buharî, *Kitabu'l-Ezân*: 13.; Müslim, *Kitabu's-Sıyâm*:1095

¹⁰⁷ Müslim, *Kitabu's-Sıyâm*:1103

¹⁰⁸ Müslim, *Kitabu's-Sıyâm*:1111

¹⁰⁹ Buharî, *Kitabu'l-Zekât*:37.

¹¹⁰ Buharî, *Kitabu'l-Zekât*:41.

¹¹¹ Buharî, *Kitabu'l-Zekât*:54.

¹¹² Buharî, *Kitabu'l-Zekât*:64.

¹¹³ Buharî, *Kitabu'l-Zekât*:45.

¹¹⁴ Tirmizî, *Hac*, No: 828.

¹¹⁵ Tirmizî, *Hac*, No:883; 884; 885.

¹¹⁶ Tirmizî, *Hac*, No: 891; 896.

¹¹⁷ Tirmizî, *Hac*, No: 840.

¹¹⁸ Tirmizî, *Hac*, No: 893; 901.

kesme,¹¹⁹ tıraş olma,¹²⁰ kadınları tıraş olmayıp saçlarını kısaltması,¹²¹ namazların cemi,¹²² gibi konular hadislerle açıklanmıştır.

6. Kur'an'ın müphemini beyan etmesi

Kelime olarak, algılanması ve anlaşılması zor olan şey anlamına gelen “Mübhem” kavramı istilah olarak ise: “insan, cin ve melek gibi varlıkların yahutta bir topluluk veya kabilenin, Kur'an'da açıkça değil de ism-i işaretler, ism-i mevsuller, zamirler, cins isimleri, belirsiz zaman zarfları ve belirsiz mekân isimleriyle zikredilmesidir.”¹²³

Hadislerin Kur'an'a getirmiş olduğu beyanlardan biri de Kur'an'daki mübhematı (kapalılığı) gidermesidir. Bununla ilgili olarak şu örnekleri verebiliriz:

1. Kur'an'da sahurun vaktiyle ilgili olarak şöyle buyrulmuştur: *وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ* “(Bütün gece) fecr (-İ saadık) olan ak iplik kara iplikten size seçilinceye kadar yeyin için.”¹²⁴ Âyette siyah iplik ile beyaz iplik şeklinde zikredilmiş, hatta bazı sahabeler bundan hareketle ayaklarından birine siyah diğerine de beyaz iplik bağlamış ve bunları birbirinden ayırt edinceye kadar yemeğe devam etmişler. Hz. Peygamber (sas) ise siyah iplikten maksadın gecenin karanlığı, beyaz iplikten maksadın ise gündüzün aydınlığı olduğunu belirtmiştir.¹²⁵

2. Yahudilerin Cebrâil (as)'a düşmanlıkları ile ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: “*De ki: Cebrail'e kim düşman ise şunu iyi bilsin ki Allah'ın izniyle Kur'an'ı senin kalbine bir hidâyet rehberi, önce gelen kitaplara doğrulayıcı ve müminler için de müjdecisi olarak indirmiştir.*”¹²⁶ Âyette Cebrail (as)'a düşmanlık edenler kınanmanın ama bunların kimler olduğu beyan edilmeyerek müphem bırakılmıştır. Hz. Peygamber (sas) ise bu kimselerin Yahudiler olduğunu belirtmiştir.¹²⁷

3. Hz. Peygamberin ümmeti hakkında şöyle buyrulmaktadır: “*Böylece, sizler insanlara birer şahit olasınız ve peygamber de size bir şahit olsun diye size orta bir ümmet yaptık.*”¹²⁸ Âyetteki “Sizi orta ümmet yaptık” daki “*vasat*” kelimesinin bir çok anlamına olmasına rağmen, Peygamber (sas) onu “*adl*” olarak tefsir etmiştir.¹²⁹

¹¹⁹Tirmizî, *Hac*, No: 904; 1501.

¹²⁰Tirmizî, *Hac*, No: 912; 913.

¹²¹Tirmizî, *Hac*, No: 915.

¹²²Tirmizî, *Hac*, No: 888.

¹²³Demirci, *Tefsir Usulü*, s. 149

¹²⁴Bakara, 2/187

¹²⁵Buharî, *Kitabu't-Tefsîr*: 30; Müslim, *Kitabu's-Siyâm*:1091

¹²⁶Bakara, 2/97

¹²⁷Buhari, *Kitabu't-Tefsir*: 8

¹²⁸Bakara, 2/143

¹²⁹Tirmizî, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*:4039, 4040

4. Namazın önemiyle ilgili olarak: *حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى* “Namazlara, özellikle orta namaza devam edin”¹³⁰ şeklinde buyrulmuş ve “orta” namaz” müphem olarak bırakılmıştır. Sünnette ise “Orta namaz”, İkinci Namazı olarak tefsir edilmiştir.¹³¹

5. Uhud savaşında bahsederken iki topluluğun, münafıkların olumsuz tutumlarından etkilenerek geriye doğru meyletmelerinden şöyle bahsedilmektedir:

إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ “Sizden iki takım bozulup geri çekilmek üzere idi; oysa Allah onların dostu idi, inananlar yalnız Allah'a güvensinler.”¹³² Âyette iki topluluk şeklinde müphem olarak zikredilirken Hadis-i Şerif'te bu iki topluluğun *Benû Harse* ve *Benû Seleme* olduğu bildirilmiştir.¹³³

6. Enam 59. Âyette “*Gaybın anahtarları onun yanındadır.*” Şeklinde “*Gaybın Anahtarları*” müphem olarak bırakılırken, Peygamber (sas) ise bunu şöyle açıklamıştır: “*Gaybın anahtarları beştir: kıyametin ilmi, yağmurun yağması, rahimlerde olanı bilmesi, bir nefsin yarın ne kazanacağı ve nerede öleceği.*”¹³⁴

7. Münafıkların affedilmeyeceği ile ilgili olarak; *اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ* “(Ey Muhammed!) Onlar için ister af dile, ister dileme; onlar için yetmiş kez af dilesen de Allah onları asla affetmeyecek.”¹³⁵ Şeklinde “onlar”dan maksadın kim olduğu müphem olarak bırakılmıştır. Hadis-i Şerif de ise bu kimselerin münafıklar ve onların reisi Abdullah olduğu belirtilmiştir.¹³⁶

8. Tebük seferine mazeretsiz olarak katılmadıklarından dolayı, bazı Müslümanlarla hertürlü ilişkiler kesilmişti. Bunlardan üç kişi hakkında Kur'an şöyle bahseder:

وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحَبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

“Bütün genişliğine rağmen yer onlara dar gelerek nefisleri kendilerini sıkıştırıp, Allah'tan başka sığınacak kimse olmadığını anlayan, savaştan geri kalmış üç kişinin tevbesini de kabul etti. Allah, tevbe ettikleri için onların tevbesini kabul etmiştir. Çünkü O tevbeleri kabul eden, merhametli olandır.”¹³⁷

Âyette tevbesi kabul edilen “üç kişi”den bahsederken bunlardan maksadın kimler olduğunu açıklamayarak müphem olarak bırakmıştır. Sünnette ise bu üç kişiden birinin Ka'b

¹³⁰ Bakara, 2/238

¹³¹ Buhari, *Kitabu't-Tefsir*: 44; Tirmizi, *Ebvâbu Tefsiri't-Kur'an*:4065

¹³² Ali İmran, 3/122

¹³³ Buhari, *Kitabu't-Tefsir*: 66

¹³⁴ Buhari, *Kitabu't-Tefsir*: 4351.

¹³⁵ Tevbe, 9/79

¹³⁶ Buhari, *Kitabu't-Tefsir*: 160

¹³⁷ Tevbe, 9/118

b. Malik olduğu zikredilmiştir.¹³⁸

9. Yunus (as)den bahsederken; وَأَرْسَلْنَا إِلَىٰ مِثَّةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ “Onu, yüz bin veya daha çok kişiye peygamber olarak gönderdik.”¹³⁹ Şeklinde buyrulurken “daha çok” dan kastın ne olduğu mübhem bırakılmıştır. Peygamber (sas) ise bunun yirmi bin¹⁴⁰ olduğunu ifade ederek müphem bırakılan bir ifadeyi açıklamıştır.

10. وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ الْفَجْرَ كَانَ مَشْهُودًا “Bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazı şahitliktir.”¹⁴¹

Peygamber (sas) buradaki “şahitlik” den maksadın gece ve gündüz meleklerinin onun namaz kılmasına şahitlik yapmaları olduğunu belirtmiştir.¹⁴²

11. Allah yolunda şehit olmuş ve şehit olmayı bekleyen müminler hakkında şöyle buyrulmaktadır:

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا

“Müminler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler var. İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de (şehitliği) beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir.”¹⁴³

Âyette sözünü yerine getiren ve bekleyenler müphem olarak zikredilmişken, Hadis-i Şerif'te Talhâ'nın da sözünü yerine getirenlerden olduğu zikredilmiştir.¹⁴⁴

12. Nuh (as)dan şöyle bahsedilmektedir: وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ “Zürriyyetini (yer yüzünde) devamlı kalanların ta kendileri kıldık.”¹⁴⁵ Âyette Nuh (as)'ın zürriyetinden kastedilenin kimler olduğu müphem olarak bırakılmıştır. Peygamber (sas) ise Nuh (as)'ın baki bırakılan zürriyetinin Hâm, Sâm ve Yâfes olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁶

7. Hz. Peygamberin Kur'an'dan İstidlalleri

Peygamber (sas)'ın Kur'an'ı tefsir şekillerinden biri de “Kur'an'dan İstidlalleri”dir. Yani söylemiş olduğu bir ifadeyi Kur'an âyetleriyle delillendirmesidir. Bununla ilgili olarak da şu örnekleri zikredebiliriz:

¹³⁸ Buharî, *Kitabu't-Tefsîr*: 167.

¹³⁹ Saffât, 37/147

¹⁴⁰ Tirmizi, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*: 3282

¹⁴¹ İsrâ, 17/78

¹⁴² Tirmizi, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*: 5142

¹⁴³ Ahzâb, 33/23

¹⁴⁴ Tirmizi, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*: 3255.

¹⁴⁵ Saffât, 37/77

¹⁴⁶ Tirmizi, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*: 328

1. Ebu Said Peygamber (sas)'den şöyle rivâyette bulundu: “Bir kimseyi mescide gidip gelirken gördüğünüz de onun imanlı olduğuna şahitlik edin.” Buyurdu ve sonra da *انما يعمر مساجد الله من آمن بالله واليوم الآخر* “Allah’ın mescidlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman edenler imar ederler.”¹⁴⁷ âyetini okudu.¹⁴⁸

Hiz. Peygamber bu âyetteki “imar” kelimesini maddi olarak değil de manevi olarak cemiyi neşelendirmek anlamında kullanmıştır.

2. Ebu Hureyre (ra)'dan şöyle rivâyet edilir: “Kıyamet günü büyük şişman adamlar getirilir ama Allah katında sinek kanadı kadar ağırlıkları yoktur.” Buyurdu ve sonra da *فلا تقيم لهم يوم القيامة وزنا* “Kıyamet günü onlar için bir terazi kurmayız”¹⁴⁹ âyetini okudu.¹⁵⁰

3. Nu'man ibn Beşîr, Peygamber (sas)'i şöyle dâken işittim: “Dua ibadettir.” Sonra da *جہنم داخرين وقال ربكم ادعوني أستجب لكم إن الذين يستكبرون عن عبادتي سيدخلون ربбин* buyurdu ki: “Bana dua edin, (isteyin) size karşılık ver (ip duanızı kabul ed)eyim. Çünkü bana ibadet etmeye karşı kibirlenip (buna) tenezzül etmeyenler, aşağılıklar olarak cehenneme gireceklerdir.”¹⁵¹ âyetini okudu.¹⁵²

4. Enes (r.a) Peygamber (sas)den şöyle rivâyette bulunur: “Her bir müminin brinden amelinin yükseldiği diğerinden ise rızkının indigo iki kapısı vardır. O öldüğünde bu iki kapıda ağlar.” Buyurdu sonra da *فما بكت عليهم السماء والأرض وما كانوا منظرين* “Yer ve gök onlara (üzülüp) ağlamadı. Onlar mühlet verilenlerden de olmadılar.”¹⁵³ âyetini okudu.¹⁵⁴

E. Sonuç

Kur’an’ın indirilişinin en önemli gayelerinden birisi de insan hayatını düzenlemektir. Allah tarafından bir yaşam kaynağı olarak gönderilmiştir. Kur’an’ın yaşanabilmesi için ilk şart onun anlaşılır olmasıdır. Kur’an, her ne kadar kendisinin anlaşılır bir kitap olduğunu ifade etmiş olsa da her zaman için yeniden yorumlanmaya ihtiyaç duymuştur. İnsanların bilgi seviyeleri değiştikçe ondan anlayacakları şeyler de değişmektedir. Bu yönüyle Kur’an kıyamete kadar yeni yorumlara açık bir kitaptır.

Kur’an denince ilk akla gelen Hiz. Peygamberdir. Allah, bizzat kitabı ona idirmiş, ondan da kendisine indirilen bu şeyleri tebliğ ve tebyîn etmesini istemiştir. O da kendisine

¹⁴⁷ Tevbe, 9/18

¹⁴⁸ Tirmizi, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*: 5090

¹⁴⁹ Kehf, 17/105.

¹⁵⁰ Buhari, *Kitabu't-Tefsir*: 4452

¹⁵¹ Gâfir, 40/60.

¹⁵² Tirmizi, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*: 3299

¹⁵³ Duhân, 44/29.

¹⁵⁴ Tirmizi, *Ebvâbu Tefsîri'l-Kur'an*: 3308

verilen bu görevleri en iyi şekilde yerine getirmiş ve kendisinden sonraki gelecek nesillere ulaşmasını sağlamıştır. Hz. Peygamber (sas) Kur'an'ı bir şekil de olmasa da değişik şekillerde açıklamıştır. Bu açıklama şekilleri bazen bir âyet şeklinde olduğu gibi bazen de o âyet içerisindeki bir kelimeyi izah etmek şeklinde olmuştur. Kur'an'da yer alan mücmel ve müphem ifadeleri açıklamış, kendi sözlerini âyetlerle delillendirmiştir. İlk etapta Kur'an'ın âyetleri anlaşılır gibi gözükse de Hz. Peygamberin uygulamaları olmadan anlamak çok zor bir durumdur. O kendisine öğretildiği şekilde ümmetine de öğretmiştir.

Hz. Peygamber döneminde Kur'an baştan sona sözlü olarak tefsir edilmemiş olsa da fiili olarak tefsir edildiğini söyleye biliriz. Hz. Peygamber döneminde manası anlaşılmayan veya anlaşılması sonraki gelecek nesillere bırakılan âyetler yoktur. Fakat anlam genişlemesi her zaman olmuştur ve olmaya da devam edecektir. Hz. Peygamber ve ilk kuşak olan sahabe, Kur'an'ı en doğru anlayan nesilerdi. Hz. Peygamberi görmeleri, âyetlerin inmesine şahit olmaları ve bilgi kaynaklarının Hz. Peygamber olmasından dolayı onlar Kur'an'ı anlamada altın nesil olarak kayda girmişlerdir.

Her zaman ve dönemde Kur'an'ı doğru anlayabilmek için Hz. Peygamber ile Kur'an arasındaki iletişimi çok iyi bilmek gereklidir. Onun Kur'an çerçevesinde oluşan sünneti, iyi anlaşılıp yorumlanmalıdır. Kur'an'ın ona nazil olması ve onun tebliğ ve tebyîn vazifesi ile görevlendirilmiş olması, onsuz Kur'an'ı doğru anlamayı imkânsız hale getirmektedir. Kur'an'ı doğru anlayabilmek için Hz. Peygamberin tefsir metotları iyi tahlil edilip anlaşılmalıdır.

Kaynakça

Kur'an-ı Kerim

Buharî, Muhammed b. İsmail, *Sahîhü'l-Buharî*, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992.

Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü*, İFAV, İstanbul, 2011.

Gölcük, Şerafettin – Toprak, Süleyman, *Kelâm*, Tekin Kitabevi, Konya 2010.

Hanbel, Ahmed, *Müsned*, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992.

İbn Mâce, Sünen-i İbni Mâce, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992.

Karagöz, İsmail Hakkı, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010.

Müslüm, Ebu'l-Huseyin Müslüm el-Haccâc, *Sahîh-i Müslüm*, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992.

Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, Sunenü'n- Nesâî, Çağrı Yayınevi, İstanbul, 1992.

Şahin, Osman, *İslam Hukuk Metodolojisinde Mutlak ve Mukayyet*, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 26, 2015,

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa, Sünenü't-Tirmizî, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992.